

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

6-МАХСУС СОҲ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-6

JOURNAL OF LAW RESEARCH
SPECIAL ISSUE-6

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF LAW RESEARCH

№SI-6 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2022-SI-6>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Abdurasulova Qumriniso Raimqulovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Fayziev Shoxrud Farmonovich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

12.00.01 - ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ / ТЕОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА, ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ / THEORY OF LAW AND STATE, HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

Boboyev Halimboy Boboyevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ahmedshaeva Mavlyuda Axatovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Adilxodjayeva Surayyo Maxkamovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Sattorov Abdug'affor

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Artur Gambaryan

yuridik fanlar doktori, professor (Armaniston)

Yosuke Shamoto

yuridik fanlar doktori, professor (Yaponiya)

12.00.02 - КОНСТИТУЦИОННЫЙ ҲУҚУҚ, МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ, МОЛИЯ ВА БОЖЖОНА ҲУҚУҚИ / КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО; ФИНАНСОВОЕ ПРАВО / CONSTITUTIONAL LAW; ADMINISTRATIVE LAW; FINANCIAL RIGHT

Malikova Gulchexra

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Xusanov Ozod Tillabayevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Selimanova Svetlana Mixaylovna

yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)

Xvan Leonid Borisovich

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Peshkova Xristina Vyacheslovovna

yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)

Sung Un Lee

yuridik fanlar doktori, professor (Janubiy Koreya)

12.00.03 - ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО; СЕМЕЙНОЕ ПРАВО; МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО / CIVIL LAW; BUSINESS LAW; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Oqyulov Omonboy

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ro'zinazarov Shuhrat Nuraliyevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ruziyev Rustam Jabborovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Borotov Mirodiljon Xomudjonovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Toshev Boboqul Norqobilovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Shomuxamedova Zamira Shoislamovna

yuridik fanlar doktori, (O'zbekiston)

Ahmad Issa Altweissi

yuridik fanlar doktori, professor (Iordaniya)

12.00.04 - ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ХЎЖАЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАҚАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; АРБИТРАЖНЫЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ / CIVIL PROCEDURE LAW; ECONOMIC PROCEDURAL LAW; ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

Esanova Zamira Normurodovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Mamasidiqov Muzaffar Musajonovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Egamberdiyev Eminjon

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jason A.

Kanton Federal sud markazi (AQSH)

12.00.05 - МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ / ТРУДОВОЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ / THE LABOR LAW; SOCIAL SECURITY LAW

Usmanova Muborak Akmalxanovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Gasanov Mixail Yuriyevich

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Sattorova Gulnoza Djurakulovna

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Murodova Gulnora

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Denisov Gleb

yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

Fayziyev Shuxrat Xasanovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Usmonov Muhammadi Bahridinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Xolmuminov Juma
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jo'rayev Yuldash Achilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Skripnikov Nikolay Kuzmich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Po'latov Baxtiyor Xalilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Salomov Baxrom Salomovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Salayev Nodirbek Saparbayevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Osmonaliev Qayrat
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Aleksey Kibalnik
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Kudryavtsev Vladislav Leonidovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Sergey Shoshin
yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)
James B.
Eaglin Federal sud markazi (AQSH)

Rustambayev Mirzayusup Hakimovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Zufarov Rustam Axmedovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Kabulov Rustam
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Rajabova Mavjuda Abdullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Taxirov Farxod
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ismailov Isomiddin
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Hamidov Nurmuhammad Orif o'g'li
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (O'zbekiston)
Yuldoshev Rifat Raxmadjonovich
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Djansarayeva Rima Ernatovna
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Yelena Antonyan Aleksandrovna
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Matthew Light
yuridik fanlar doktori, professor (Kanada)

Inog'omjonova Zumratxon Fatxullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Pulatov Yuriy Safiyevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
To'laganova Gulchehra Zaxitovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Muxiddinov Faxriddin Muxiddinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mirazov Davron Miragzamovich
yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)
Rijakov Aleksandr Petrovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

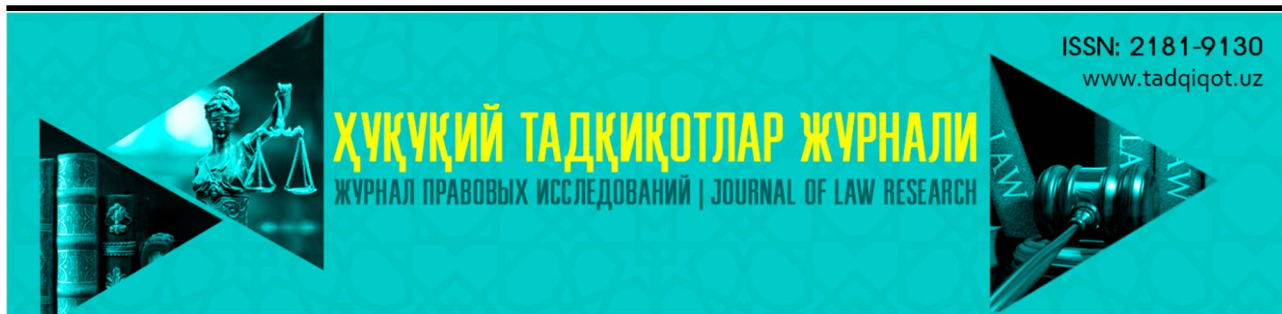
Stoyko Nikolay Genadyevich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Iskandarov Zayniddin
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Sergey Pen
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Aleksey Purs
yuridik fanlar doktori, dotsent (Belarus)
Jurgen Maurer
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)
Kevin Curtin
yuridik fanlar doktori, professor (AQSH)

Ismoilov Bahodir Islamovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Matkarimova Gulchehra Abdusamatovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Yuldasheva Govxerjan
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Alexander Trunk
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)

1. Абдуразаков Султанходжа Суратович КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ ПРАВ ГРАЖДАН В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	6
2. Нариманов Бекзод Абдувалиевич НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИ ТУШУНЧАСИ, ТУРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	14
3. Shomurotov Ma’ruf Abdusamat o‘g‘li HUDUDIY PROKURATURA ORGANLARINING XALQ DEPUTATLARI MAHALLIY KENGASHLARI OLDDIDAGI HISOBDO RLIGINING TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI.....	22
4. Эргашев Илѐс Ўрол ўғли ТОВАЛАМАЧИЛИК ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ЖИНОЯТ-ХУҚУҚИЙ БЕЛГИЛАРИ.....	31
5. Ibragimov Murodjon Jumanazarovich ЖИНОЯТ ХУҚУҚИДА ҚУРОЛНИ ҚОНУНГА ХИЛОФ МУОМАЛАСИНИНГ ОВЬЕКТИГА ДОИР ФИКР-МУЛОHAZALAR.....	40
6. Murodullayeva Gulinur Xikmatullo qizi КОРРУПСИЯНИНГ ХАВФЛИ КО‘РИНИШИ СИФАТИДА – FAVORITIZM VA NEPOTIZM.....	48
7. Муслимов Икром Тухтамуратович ЖАЗОНИ ЕНГИЛЛАШТИРУВЧИ ҚОЛАТЛАР ТУШУНЧАСИ ВА БЕЛГИЛАРИ.....	58
8. Абулхайров Рустамхон Ибодуллаевич ПОРТЛАШДАН КЕЙИН ХОДИСА ЖОЙИНИ КЎЗДАН КЕЧИРИШНИНГ КРИМИНАЛИСТИК ЖИХАТЛАРИ: ДАЛИЛЛАРНИ МАВЖУДЛИГИНИ БАХОЛАШ, УЛАРНИ ЙИГИШ, САҚЛАШ ВА РЎЙХАТГА ОЛИШ ТАРТИБИ.....	67
9. Бобомуродов Фарход Боймуротович ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ ХАЛҚАРО-ХУҚУҚИЙ ХУЖЖАТЛАРНИНГ ТАХЛИЛИ.....	76
10. Дусманов Санджар Абдужалолович МДХ ДАВЛАТЛАРИ ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА СОДДАЛАШТИРИЛГАН ТАРТИБДА ИШ ЮРИТИШ.....	89
11. Марданов Жасурбек Хусниддин ўғли СОЛИҚ ЁКИ МАЖБУРИЙ ТЎЛОВЛАРНИ ТЎЛАШДАН БЎЙИН ТОВАЛАШ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА МАХСУС БИЛИМЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ.....	97
12. Низомиддинов Жамшид Нуриддин ўғли КИССАВУРЛИККА ҚАРШИ ҚУРАШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ТАКТИК ЖИХАТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	105

13. Шукуров Жаҳонгир Раббонаевич ЎЗБЕКИСТОНДА ЯРАШУВ ИНСТИТУТИНИ ҚЎЛЛАШ ДОИРАСИНИ КЕНГАЙТИРИШДАГИ АЙРИМ МУАММОЛАР.....	113
14. Султанходжаев Равшан Иркинович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ “ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИ ТЎҒРИСИДА”ГИ ҚОНУНИ ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ВА ФУҚАРОЛАРНИНГ ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ СОҲАСИДАГИ ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАНБАИ СИФАТИДА.....	122
15. Таштемиров Анвар Алиқулович АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛГАН ФИРИБГАРЛИКНИ ФОШ ЭТИШ БИЛАН БОҒЛИҚ МАСАЛАЛАР.....	130
16. Акилов Саидакромхон Акмалович ОСНОВНЫЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ПРИНЦИПЫ В СФЕРЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРОСТРАНСТВЕ.....	138
17. Амиров Зафар Актамович ХАЛҚАРО СУДЛАР ВА УЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШ ТАРИХИ.....	147
18. Эгамбердиев Дилшод Алишерович ЖИНОЯТ ИШЛАРИ БЎЙИЧА ҲУҚУҚИЙ ЁРДАМ – ҚЎШМА ТЕРГОВЛАРИНИ ТУЗИШНИНГ ХАЛҚАРО ВА МИЛИЙ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	155

Марданов Жасурбек Хусниддин ўғли,
 Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза
 қилиш академияси мустақил изланувчиси
 E-mail: husniddinovichjasurbek@mail.ru

**СОЛИҚ ЁКИ МАЖБУРИЙ ТЎЛОВЛАРНИ ТЎЛАШДАН БЎЙИН ТОВЛАШ БИЛАН
 БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА МАХСУС БИЛИМЛАРНИНГ
 АҲАМИЯТИ**

For citation: Mardanov Jasurbek Husniddin ugli. THE IMPORTANCE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE INVESTIGATION OF CRIMES RELATED TO TAX EVASION OR OBLIGATORY PAYMENTS. Journal of Law Research. 2022, Special issue 6, pp.97-104

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7572874>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола дастлабки тергов жараёнида махсус билимлардан фойдаланишнинг исботлаш фаолиятидаги аҳамияти ёритиб берилади. Шу билан бирга, суриштирувчи ва терговчи томонидан жиноят ишига малакали мутахассис ва экспертни жалб қилиши жиноят иши учун муҳим бўлган ҳолатларни аниқлаш имкониятини ошириши, тергов жараёни муддатини қисқариши ва жиноятларни фош қилишда муҳим аҳамиятга эга эканлиги баён этилади. Кўшимча равишда, суд-бухгалтерия экспертизаси ўтказишнинг мазкур тоифадаги жиноятларни тергов қилишдаги ўрни ёритилган.

Калит сўзлар: махсус билим, мутахассис, эксперт, жиноят иши, гувоҳлантириш, хулосалар бериш, жиноят изи, видео ва овоз ёзув, суд-техник экспертизаси, хатшунослик, суд-компьютер техник экспертизаси, суд-бухгалтерия, суд молиявий-иқтисодий экспертиза.

Марданов Жасурбек Хусниддин углы,
 Самостоятельный соискатель Правоохранительной
 академии Республики Узбекистан
 E-mail: husniddinovichjasurbek@mail.ru

**ВАЖНОСТЬ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ В РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ,
 СВЯЗАННЫХ С УКЛОНЕНИЕМ ОТ УПЛАТЫ НАЛОГОВ ИЛИ ОБЯЗАТЕЛЬНЫХ
 ПЛАТЕЖЕЙ**

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещается значение использования специальных знаний в доказывательной деятельности в процессе предварительного следствия. При этом указывается, что привлечение дознавателем и следователем к уголовному делу квалифицированного специалиста и эксперта повышает возможность установления обстоятельств, имеющих значение для уголовного дела, сокращает продолжительность

следственного процесса, имеет большое значение при раскрытии преступлений. Кроме того, освещается роль судебно-бухгалтерской экспертизы в расследовании данной категории преступлений.

Ключевые слова: специальные знания, специалист, эксперт, уголовное дело, свидетельство, заключение, криминальный след, видео и аудиозапись, судебно-медицинская экспертиза, подчеркновение, судебно-компьютерная техническая экспертиза, судебно-бухгалтерская экспертиза, судебно-финансово-экономическая экспертиза.

Mardanov Jasurbek Husniddin ugli,
Independent researcher of Law Enforcement
Academy of the Republic of Uzbekistan
E-mail: husniddinovichjasurbek@mail.ru

THE IMPORTANCE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE INVESTIGATION OF CRIMES RELATED TO TAX EVASION OR OBLIGATORY PAYMENTS

ANNOTATION

This article highlights the importance of using special knowledge in evidentiary activities in the process of preliminary investigation. At the same time, it is indicated that the involvement of a qualified specialist and expert by the inquiry officer and investigator in the criminal case increases the possibility of establishing circumstances relevant to the criminal case, reduces the duration of the investigative process, and is of great importance in solving crimes. In addition, the role of forensic accounting expertise in the investigation of this category of crimes is highlighted.

Keywords: special knowledge, specialist, expert, criminal case, testifying, giving conclusions, crime trace, video and audio recording, forensic technical expertise, correspondence, forensic computer technical expertise, forensic accounting, forensic financial and economic expertise.

Республикамизда кейинги йилларда давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини ислоҳ қилиш ва либераллаштиришга, амалдаги қонунчиликни такомиллаштиришга қаратилган чоралар изчиллик билан амалга оширилмоқда. Булар тизимида айниқса суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилган ишлар салмоқли ва алоҳида эътиборга молик. Мазкур соҳадаги ислохотлар самараси ўлароқ, мамлакатимизда жиноятчиликка қарши курашнинг халқаро талаб ва андозаларга жавоб бера оладиган ҳуқуқий механизми яратилмоқда. Шу ўринда алоҳида қайд этиш жоизки, бугунги илм-фан ва технологиялар шиддат билан ривожланаётган даврда жиноят-процессуал ҳуқуқда далилларга баҳо бериш ва далилларни баҳолаш тартибини замонавий талаблар ва амалиёт эҳтиёжлари асосида такомиллаштириш зарурати юзага келмоқда.

Статистик маълумотларга кўра, сўнгги йилларда мамлакатимизда иқтисодиёт асосларига қарши, хўжалик фаолияти соҳасидаги, бошқарув органларининг фаолият тартибига қарши қаратилган жиноятларининг динамикаси 33,9% га ошган[1].

Мазкур ҳолат жиноятчиликка қарши курашишда комплексли ёндашув ва тизимли чоратadbирларни амалга ошириш, хусусан ушбу ёналишда махсус билимлардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтиришни тақозо этади. Таъқидлаш жоизки жиноят-процессуал ҳуқуқий муносабатларда ҳам махсус билимлардан фойдаланиш эҳтиёжи юқори даражада ҳисобланади. Мазкур масалани чуқур ўрганар эканмиз, даставвал “махсус билимлар” тушунчасига аниқлик киритиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Юридик адабиётларда “махсус билимлар” тўғрисида турлича фикрлар мавжуд. Айрим процессуалист олимлар фикрига кўра: “махсус билим тушунчаси ҳозирги кунда маълум бир соҳани чуқур тушунишни ва ушбу йўналишда фаолият юритиш имкониятини берадиган билим ҳисобланади” [2]. Демак, “махсус билим” умумий билимдан фарқланиб, маълум бир йўналишда фақатгина чекланган инсонлар эга бўлган билимлар. Ушбу билимларга эга шахслар жиноят процессида мутахассис ёки эксперт сифатида иштирок этадилар. Ҳақиқатдан

ҳам экспертнинг ёки мутахассиснинг махсус билимларини шакллантириш ва кучайтиришда, кенгайтиришда таълим жараёнида ва иш жараёнида, малака оширишда олинган назарий билимлар ва амалиётда ишлаганлик натижасида шаклланган амалий кўникмаларнинг ўрни бекиёсдир.

Маълумки жиноят ишини юритишга масъул бўлган суриштирувчи ёки терговчида барча соҳалар бўйича етарлича билимлар бўлмаслиги мумкин. Айнан шу каби ҳолатар мавжудлигини ҳисобга олиб, миллий жиноят-процессуал қонунчилигимиз мутахассислар ва экспертларни жалб этиш масалаларини эътиборга олган.

Мутахассиснинг жиноят процесси иштирокчилари тизимидаги ўрни Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг “Жиноят процессининг бошқа иштирокчилари” деб номланган 6-бобидаги 69- ва 70-моддаларида белгиланган. Ушбу моддаларда мутахассиснинг ҳуқуқий мақоми ақс этган. Ушбу нормаларга кўра тергов ва суд муҳокамасини ўтказишда далилларни топиш ва қайд этишда суриштирувчи, терговчи, прокурор ва судга ёрдам бериш учун мутахассис чақирилади. Мутахассис сифатида шифокор, педагог ҳамда зарур билим ва малакага эга бўлган бошқа шахслар чақирилиши мумкин. Бундан ташқари мутахассис ҳимоячининг илтимосномасига кўра суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд томонидан тушунтириш бериш учун ҳам чақирилиши назарда тутилган[3].

Дастлабки тергов ёки суриштирув пайтида махсус билимлар қуйидаги ҳолларда қўлланилиши мумкин:

а) ашёлар ва ҳужжатларни аниқлаш, олиб қўйиш ва уларни мустаҳкамлашда, шунингдек, процессуал ҳаракатларни амалга оширишда;

б) жиноят иши бўйича исботланиши лозим бўлган ҳолатлар ҳақидаги маълумотларни олиш жараёнида алоҳида характердаги масалаларга ойдинлик киритишда;

в) жиноят иши учун муҳим бўлган хусусият ва белгиларни аниқлаш мақсадида гувоҳлантириш ўтказишда;

г) мутахассисни сўроқ қилишда унинг касбий ваколатига кирадиган масалалар бўйича фикр ва кўрсатмалар беришда;

д) экспертиза ўтказиш, хулосалар бериш ва экспертни сўроқ қилишда.

Маълумки, мамлакатимизда ҳар қандай фаолият норматив-ҳуқуқий тартибга солиш асосида амалга оширилишини ҳисобга олиб, ушбу фаолият бўйича далилларни тўплаш ва баҳолаш жараёнида суриштирувчи ёки терговчида тадқиқ қилинадиган ва ҳал қилинадиган саволларни белгилаш бўйича мутахассисни жалб этиш ва экспертиза тайинлашда махсус билимлардан фойдаланиш билан боғлиқ масалаларни бир биридан фарқлаш муаммоси мавжуд.

Солиқ жиноятлари бўйича экспертиза ёки мутахассис тадқиқотини ўтказишда тадқиқот объекти сифатида жиноят излари қаралади. Тор маънода жиноят излари қуйидаги учта гуруҳга классификацияланиши мумкин: 1) тавсифланувчи объектлар; 2) моддий излар; 3) предметлар [4].

Солиқ жиноятлари бўйича экспертиза ёки мутахассиснинг тадқиқотини ўтказишда тадқиқотнинг мақсади жиноят изларида ақс этирилган жинойий воқеа ҳолатларининг ҳақиқий мазмуни ва объектив хусусиятини тиклашдир.

Солиқ жиноятлари бўйича тергов ҳаракатлари мутахассис иштирокида қуйидаги умумий процессуал қоидаларга мувофиқ амалга оширилади:

суриштирувчи ёки терговчи мутахассисни жиноят ишининг айрим материаллари билан таништиради ёки керакли масалалар билан боғлиқ ушбу материаллар тўғрисида маълумот бериши лозим;

суриштирувчи ёки терговчи тергов ҳаракати жараёнида қандай тушунтиришлар ёки қандай саволларга жавоб олишни кутаётганини мутахассисга эътиборига етказиши лозим;

тергов ҳаракатларида бир нечта мутахассислар иштирок этганда, уларнинг ҳар бирига алоҳида саволлар қўйилиши лозим;

тергов ҳаракатларини амалга оширишда техник воситаларни қўллашда ушбу техник воситанинг номи, тури ва бошқа маълумотлари тергов ҳаракати баённомасида қайд этилиши лозим;

мутахассис томонидан қўлланиладиган техник воситасидан фойдаланиш самарадорлигини тасдиқловчи яроқлилик сертификатига (ёки технологик назорат хизмати томонидан берилган актига) эга бўлиши керак;

тергов ҳаракати давомида суриштирувчи ёки терговчи мутахассиснинг махсус билим соҳасига тегишли маълумотлар билан боғлиқ масалалар юзасидан унга мурожаат қилиши лозим;

суриштирувчи ёки терговчининг рухсати билан мутахассис тергов ҳаракати иштирокчиларига унинг махсус тадқиқот объектлари бўйича саволлар билан ёки тушунтиришлар талаб қилган ҳолда мурожаат қилиши мумкин.

Таъкидлаш жоизки, маълумотлар турли шаклда, кўп ҳолатларда электрон файл шаклида компьютер техник воситаларида сақланиши мумкин. Демак, мутахассиснинг иштироки уларни аниқлаш ва процессуал тартибда мустаҳкамлаш, уларни маълумот ташувчи воситалардан кўчириш ва каби ҳолатларда ҳам ифодаланади.

Солиқ жиноятини тергов қилиш жараёнида тинтув ва олиб қўйишда ушбу процессуал ҳаракатларда иштирок этишга жалб қилинган мутахассис терговга қўйидагилар юзасидан ёрдам кўрсатади:

1) бирламчи бухгалтерия ҳужжатларининг белгиланган ягона (намунавий) шакллари мувофиқ, шунингдек бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги қонун ҳужжатларида белгиланган бошқа талабларга мувофиқ рўйхат, шакл ва таркиб бўйича бирламчи бухгалтерия ҳужжатларини қидириш ва олиб қўйишда;

2) бухгалтерия ҳисоби ва солиқ ҳисоби номенклатурасини, махсус китобларда (журналларда), алоҳида варақлар ва карталарда, компьютер воситаларидан фойдаланиш пайтида олинган дастурлар шаклида, шунингдек компьютер техник воситаларида (ойлик, чораклик ва йиллик молиявий ҳисоботлар, шу жумладан бухгалтерия баланси, даромадлар тўғрисидаги ҳисобот, уларга қўшимчалар, хусусан пул оқимлари тўғрисидаги ҳисобот, бухгалтерия балансига қўшимчалар ва бошқа ҳисоботлар, норматив ҳужжатларда назарда тутилган бухгалтерия ҳисобини тартибга солиш тизимлари) текширишда;

3) бухгалтерия ҳисоботида акс эттирилган мол-мулк, мажбуриятлар ва хўжалик фаолиятининг бошқа фактларини баҳолаш операцияларини (ва улар тўғрисидаги маълумотларни) рўйхатдан ўтказиш бўйича ҳужжатларни қидириш ва олиб қўйишда;

4) кўриб чиқиладиган даврда амалга оширилган мол-мулкни инвентаризация қилиш тўғрисида компьютер техник воситаларида ҳужжатлар ва маълумотлар базаларини қидириш ва олиб қўйишда, уларнинг мавжудлигини, ҳолатини ва баҳоланишини тасдиқлаш, бухгалтерия ҳисоботининг ишончлилигини таъминлашда;

5) бухгалтерия ҳисоботидаги айрим турдаги ҳаракатлар тўғрисидаги маълумотларни аниқлашда (масалан тугалланмаган омонат операциялари, кўрилиш ишларининг маълум бир қисмларининг бажарилиши ҳолати юзасидан ва ҳақозолар);

6) ташкилотнинг баланси ва касса ҳужжатларида акс эттирилмаган пул маблағларини (миллий ва хорижий валютада), қимматбаҳо буюмларни (қимматбаҳо металллар ва тошлар ва бошқалар) топиш ва олиб қўйишда.

Мутахассис иштирокида суриштирувчи ёки терговчи солиқ қонунчилиги, бухгалтерия ҳисоботи ва бошқа молиявий-хўжалик ҳужжатлар юзасидан тушинтиришлар олар экан, сўроқ пайтида сўроқ қилинувчи шахсларнинг олдида қўйиладиган саволлар ҳақида маълум бир фикр ва тушунчалар шаклланади. Лекин, мазкур ҳолат сўроқ давомида мутахассис маслаҳатларига мурожаат қилишни истисно қилмайди. Е.А.Зайцева ва С.М.Гарисов тўғри таъкидлаганларидек, жиноятларни тергов қилишда исботлаш фаолиятининг самарадорлиги кўп жихатдан, суриштирувчи ва терговчи томонидан мутахассисларнинг махсус билимларидан оқилона фойдаланиш, жиноят иши учун муҳим бўлган ҳолатларни аниқлаш

учун исботлаш субъектлари томонидан махсус билимлардан фойдаланиш шаклини тўғри танлашга боғлиқ[5].

Фикримизча, солиқ жиноятларини тергов қилишда махсус иқтисодий билимлардан фойдаланишнинг мутахассисни жалб қилиш шаклидан фойдаланиш, процессуал куч ва воситаларни тежаш, яъни экспертиза ва тадқиқот ўтказиш талаб қилинмайдиган ҳолларда мутахассис хулосасидан фойдаланиш имконини беради. Жиноят процесси босқичлари таҳлили шуни кўрсатадики, махсус билимлардан фойдаланиш эҳтиёжи даставвал терговга қадар текширув жараёнида юзага келади. ЖПКнинг 329-моддасида терговга қадар текширув ўтказиш жараёнида ҳужжатлар, тушунтиришлар талаб қилиб олиш, шунингдек шахсни ушлаб туриш, ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш ва экспертиза ўтказиш мумкинлиги белгиланган. Бинобарин, жиноят ишини кўзғатиш босқичида иқтисодий экспертизалар шу жумладан суд-бухгалтерия экспертизаси тайинланиши мумкин. Бироқ суд-бухгалтерия экспертизаси ўтказиш учун қатта ҳажмдаги материаллар ва узоқ муддат талаб қилиниши сабабли амалиётда терговга қадар текширув босқичида камдан-кам ҳолларда тайинланади. Шунингдек, терговга қадар текширув ўтказиш жараёнида тафтиш хулосаси ёки бухгалтер томонидан берилган маълумотномадан ҳам фойдаланиш мумкин, лекин маълумотноманинг далилий аҳамияти ЖПКнинг 201-моддасида белгиланган ҳужжатга тенг бўлади. Бироқ, тафтиш хулосасидан “ҳужжат” сифатида фойдаланиш мантиққа зид бўлиб, тафтишчи тафтиш предметига қиравчи ҳолатлар бўйича фактик назорат усуллари қўллаган ҳолда турли ҳужжатлар, мансабдор ва моддий жавобгар шахслардан тушинтиришлар талаб қилиб олади, тўпланган материалларни таҳлил қилиб, махсус билимларини қўллаган ҳолда хулоса беради[6].

Маълумки, терговга қадар текширув муддатлари қисқалиги туфайли солиқ жиноятлари бўйича текширувни тўлиқ ҳажмда ўтказиш имконини бермайди. Текширувлар тўлиқ ўтказилмасда таваккалчилик йўли билан жиноят ишини кўзғатиш ҳолатлари кўп учраб туради. Бунга асосий сабаблардан бири, бу – қатта ҳажмли экспертизалар, шу жумладан суд-бухгалтерия экспертизаси ўтказишнинг имкони йўқ. Мазкур ҳолатларнинг ечими сифатида экспертиза тайинламасдан, айнан тадқиқот ўтказишни талаб қилмайдиган ҳолатлар юзасидан мутахассис хулосасини олиш деб ҳисоблаймиз. Эътиборли жиҳати шундаки, ЖПКнинг 329-моддасида терговга қадар текширув жараёнида мутахассис хулосасини олиш мумкинлигини назарда тутилмаган, бироқ амалиётда терговга қадар текширув жараёнида мутахассис хулосасини олиш қўлланилади. Бундан ташқари, тафтиш тайинланган тақдирда ҳам унга айнан мутахассислар жалб қилинади. Лекин тафтиш предмети жўда кенг бўлиб, унинг процессуал муддатлари ҳам ўзоқ бўлганлиги сабабли, терговга қадар текширув ўтказиш жараёнида мутахассис хулосасини олиш мумкинлигини белгилаш шарт деб ҳисоблаймиз.

Мутахассис хулосасининг экспертизадан афзал жиҳати, терговга қадар текширув босқичи ва дастлабки терговнинг илк босқичларида, жиноят ҳақида хабарни кўриб чиқиш ва гумон қилинувчини ушлаб туриш муддатлари аниқ белгиланганлиги сабабли қисқа муддатларда қарор қабул қилиш имконини беради. Бундай ҳолатларда ҳаттоки экспертизанинг маълум бир тури тайинланган тақдирда ҳам терговга қадар текширувни амалга оширувчи мансабдор шахс ундан дастлабки (эҳтимолий) хулоса олишга ҳаракат қилади.

Хуқуқни қўллаш амалиётида ҳам мутахассисларга экспертиза ўтказишни тайинлаш ҳолатлари кўп ҳолатларда учраб туради. Айрим олимлар фикрича мутахассиснинг экспертиза ўтказишида ортиқча ҳожат йўқ, чунки суд-тергов амалиётида суриштирувчи ёки терговчилар мутахассис хулосасидан тўғридан-тўғри далил сифатида фойдаланишга ҳаракат қилади[7].

Дарҳақиқат, шу каби ҳолатлар Ўзбекистон тергов амалиётида ҳам учраб туради. Лекин, мутахассиснинг махсус билимлар эгаси эканлиги тўғрисидаги баҳс очиқ қолмоқда. Бу борада миллий процессуалист-олим И.Астановнинг фикрига кўра “... Махсус билим эгаси ўз фаолияти давомида махсус кўникмага эга бўлади. Агарда махсус билим ва кўникма бир инсон фаолиятида мужассамлансагина, шундагина ҳақиқий тажрибали эксперт ёки мутахассис

ҳисобланади. Чунки билим таълим олиш натижасида, кўникма эса йиллар давомида иш фаолияти билан шуғулланиш натижасида шаклланади” [8].

Албатта, мутахассиснинг маълум бир соҳадаги билимлари кенг бўлиши табиий, аммо унинг фикри, маълумотномаси далил манбаси сифатида кўрсатилмаганлиги улардан исботлаш жараёнида фақат иккиламчи ёки ҳосила далил сифатида фойдаланишига олиб келади. Жиноят-процессуал кодексида мурожаат қиладиган бўлсак, унда далилларни аниқлаш, тўплаш ва расмийлаштириш юзасидан бошқа ҳуқуқ тармоқларида мавжуд бўлмаган, ўзига хос талаблар қўйилган бўлиб, далиллар тўплашнинг процессуал таомилини бузиш, далилнинг номақбул далилга айланишига олиб келади дея белгиланган.

Мутахассис хулосаси билан эксперт хулосасини таққослайдиган бўлсак, ҳар иккаласи ҳам ЖПКнинг 94-95 моддалари талабларига мувофиқ суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд томонидан шга алоқадорлиги, мақбуллиги ва ишончлилиги нуқтаи назаридан баҳоланиши лозим. Айнан мана шу 3 та босқични босиб утгандан сўнг ҳар қандай тўпланган маълумот далилий аҳамиятга эга бўлади.

Солиқ ва мажбурий тўловларни тўлашдан бўйин товлаш билан боғлиқ жиноятларни тергов қилишда экспертиза тергов ҳаракатига қараганда мутахассис иштироқи кенгроқ деб ҳисоблаймиз. Чунки терговга қадар текширувдан бошлаб то тергов якунигача мутахассис турли ҳил масалалар юзасидан ёрдам беради.

Бу солиқ жиноятларини тергов қилиш жараёнида махсус билимларни қўллаш солиқ тўловчилар (уларнинг вакиллари) томонидан солиқ ҳуқуқий муносабатлари доирасида мулкӣ манфаатларга эришиш усули (воситаси) сифатида ҳуқуқий нормаларни бузиш механизмнинг ўзига хос хусусиятлари билан боғлиқлиги билан изоҳланади ва бу терговчи томонидан экспертиза тайинлашда унинг хулосасини далиллар қаторига қўшиб қўйиш мажбуриятини юзага келтиради.

Анъанавий равишда солиқ жиноятлари, шунингдек бошқа жиноятлар бўйича кенг тарқалган экспертизалар, бу – видео ва овоз ёзувларининг суд-техник экспертизаси, хатшунослик, суд-компьютер техник экспертизаси, суд-бухгалтерия, суд молиявий-иқтисодий экспертизаларидир.

Видео ва овоз ёзувларини текшириш одатда “овозни аниқлаш, монтажни истисно қилиш (яъни магнит лентада суҳбатни сунъий равишда яратиш), шахсга оид хусусиятларни аниқлаш, суҳбат иштирокчиларининг сони, суҳбатни саҳналаштириш белгиларининг мавжудлиги, ёзиб олинган суҳбат қайси хонада ёки жойда содир бўлиши мумкинлиги, овоз ёзишда қандай асбоб-ускуналар ишлатилганлиги” каби муаммоларни ҳал қилиш учун амалга оширилади” [9].

Гумон қилинувчи ёки айбланувчи солиқ жинояти содир этилганлигини тан олмаса ва унга тақдим этилган аудио ёзувнинг ҳақиқийлигини рад этса, унинг ушбу жиноятни содир этишда айбдорликни фош этишда фойдаланидаган видео ва овозли ёзувлар юзасидан суд экспертизасини тайинлаш мақсадга мувофиқ.

Экспертга берилган саволларда суриштирувчи ёки терговчи видео ёки овозли ёзувнинг қайси қисмларини аниқлаш кераклигини кўрсатиши керак.

Суд-бухгалтерия экспертизаси қуйидаги ҳолатларда амалга оширилади:

- солиқ тўловчининг бухгалтерия ҳисоби усули ва ҳолатини ўрганиш;
- солиқни ҳисоблаш ва тўлаш мақсадида даромадлар ва харажатларни ва солиқ солиш объектларини ҳисобга олиш қоидаларининг бузилишини аниқлаш;
- дастлабки ҳужжатлар, счёт-фактуралар, бухгалтерия ҳисоби ва солиқ ҳисоби регистрларини шакллантириш ва юритиш қоидаларининг бузилишини аниқлаш;
- бухгалтерия ҳисобварақларида, солиқ ҳисоби регистрларида ва солиқ органига топширилган хўжалик операциялари, пул оқимлари, моддий бойликлар, номоддий активлар ва солиқ тўловчининг молиявий инвестициялари тўғрисидаги ҳисоботларда ўз вақтида ва нотўғри акс эттириш фактларини аниқлаш [10].

Хулоса қилиб айтганда солиқ ва мажбурий тўловларни тўлашдан бўйин товлаш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар юзасидан терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов

жараёнида махсус билимларга эҳтиёж жуда ҳам юқори. Жиноят ишининг тўғри ва қонуний асосларга кўра қўзғатилиши, суриштирув ва дастлабки тергов самарадорлигини таъминлаш мақсадида тажрибали мутахассислар ва экспертлар жалб этилиши мақсадга мувофиқ.

Махсус билимлардан нафақат солиқ соҳасига оид маълумотлар юзасидан маслаҳатлар олишда, балки айрим тергов ҳаракатларини ўтказишда, ишни тўғри ҳал этиш учун аҳамиятга эга бўлган маълумотларни аниқалаш, мустаҳкамлаш, текшириш ва баҳолашда ҳам фойдаланиш мумкин.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/crime-and-justice-2>
2. Россинская Е. Р. Специальные познания и современные проблемы их использования в судопроизводстве // Журнал российского права. – 2001. – № 5. – С. 34 (Rossinskaya E. R. Special knowledge and modern problems of their use in legal proceedings // Journal of Russian law. - 2001. - No. 5. - P. 34).
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси (04.12.2019 йилгача бўлган ҳолати) // <http://lex.uz//Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси/>(Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan (up to 04.12.2019) // <http://lex.uz//national database of legal documents of the Republic of Uzbekistan>).
4. Криминалистика: учебник/Т.В.Аверьянова, Р.С.Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.П. Россинская. – 3-сизд., перераб. И доп. – М.: Норма: Инфра-М, 2010. – с. 195 (Criminalistics: textbook / T.V. Averyanova, R.S. Belkin, Yu.G. Korukhov, E.P. Rossinskaya. - 3rd ed., revised. And extra. – M.: Norma: Infra-M, 2010. – p. 195.).
5. Зайцева Е.А. Гарисов С.М. К вопросу о заключении специалиста. Вестник Волгоградской Академии МВД РФ. - №4 (11), 2009 (Zaitseva E.A. Garisov S.M. To the question of the conclusion of a specialist. Bulletin of the Volgograd Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation. - No. 4 (11), 2009).
6. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси (04.12.2019 йилгача бўлган ҳолати) // <http://lex.uz//Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси/>(Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan (up to 04.12.2019) // <http://lex.uz//national database of legal documents of the Republic of Uzbekistan>).
7. Каноква Ляна Юрьевна Правовое положение эксперта и специалиста в уголовном судопроизводстве//Теория и практика общественного развития. 2015. №10; Рамазанов Т. Б. Заключение и показания эксперта и специалиста как доказательства в уголовном судопроизводстве // Юридический вестник Дагестанского государственного университета. 2012. №4 (Kanokova Lyana Yurievna Legal status of an expert and specialist in criminal proceedings // Theory and practice of social development. 2015. No. 10.; Ramazanov T.B. Conclusions and testimony of an expert and a specialist as evidence in criminal proceedings // Legal Bulletin of the Dagestan State University. 2012. №4).
8. Astanov, I. (2015). Жиноят ишлари бўйича махсус билимлардан фойдаланишнинг юридик тавсифи: таҳлил ва мулоҳазалар. O‘zbekiston Qonunchiligi Tahlili, (3), 44–46 б. (Astanov, I. (2015). Legal description of the use of specialized knowledge in criminal cases: analysis and considerations. Analysis of the Legislation of Uzbekistan, (3), p. 44-46).
9. Аверкова Г.В. Применение диагностики личности по устной речи в расследовании преступлений по горячим следам. С. 3-9; Ивченко Л.И. Тактика контроля и записи переговоров и использование результатов этого следственного действия в расследовании преступлений: учебное пособие для юридических вузов. М.: Юрлитинформ, 2005. С. 78-121; Каганов А.Ш. Криминалистическая экспертиза звукозаписей и др.(Averkova G.V. The use of personality diagnostics by oral speech in the investigation of crimes in hot pursuit. pp. 3-9; Ivchenko L.I. Tactics of control and recording of negotiations and the use of the results of this investigative action in the investigation of crimes: a textbook for law schools.

М.: Yurlitinform, 2005. S. 78-121; Kaganov A.Sh. Forensic examination of sound recordings, etc.).

10. Извеков С. С. Экономическая экспертиза и ее роль при расследовании налоговых преступлений //Аудитор. – 2003. – №. 4. – С. 19-24 (Izvekov S. S. Economic expertise and its role in the investigation of tax crimes // Auditor. - 2003. - no. 4. - P. 19-24).

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

6-МАХСУС СОН

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-6

JOURNAL OF LAW RESEARCH
SPECIAL ISSUE-6

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000